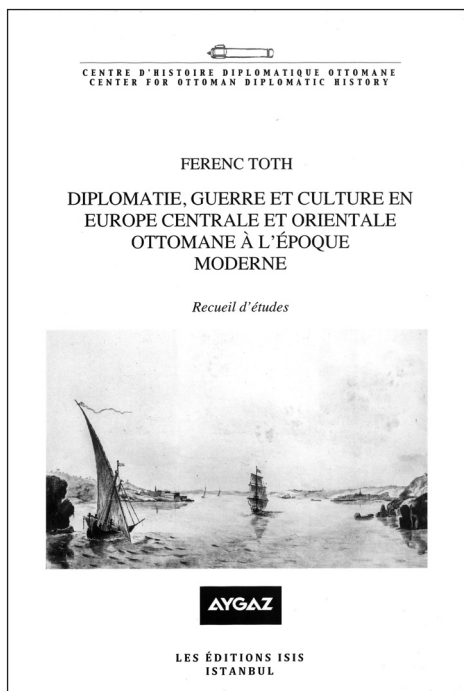

Toth, Ferenc: *Diplomatie, guerre et culture en Europe Centrale et Orientale Ottomane à l'époque moderne.*

Recueil d'études. ISTANBUL: LES ÉDITIONS ISIS, 2021. 214. P. (CENTRE D'HISTOIRE DIPLOMATIQUE OTTOMANE)

Tóth Ferenc, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója hosszú évtizedek óta a korai újkor (oszmán) török–magyar–francia történeti kapcsolatok méltán elismert kutatója. A franciaországi és bécsi levéltárakban végzett munkája során újabb és újabb dokumentumok feltárásával új eredményekkel gazdagította ismereteinket. S mindezeket számos könyv, alapos tudományos tanulmány és forráskiadás is bizonyítja. A tavalyi esztendő folyamán napvilágot látott Isztambul városában – a régi Konstantinápolyban – és egyszersmind a török Isis Kiadó gondozásában legújabb francia nyelvű kötete a francia–magyar viszony oszmán–török vonatkozásaira fókuszál. Tóth Ferenc újabb műve valójában tanulmánykötet, de ez mit sem von le felbecsülhetetlen értékéből. A bevezetőből kiderül, hogy Tóth Ferenc a 2000-es évek eleje óta foglalkozik az Oszmán Birodalom és nyugati világ közötti diplomácia érintkezéssel, különösen nagy hangsúlyt fektetve ennek francia, illetve magyar történeti vonatkozásaira. Külön kiemelte továbbá, hogy ebben a kontextusban, az 1526. évi mohácsi vész időszakától kezdve egészen a 1718. évi pozsareváci békéig milyen fontos szerepet játszott a magyarság. Tudniillik számos magyar származású követ vagy diplomata szolgált a nyugati államokat, így kora újkori Francia Királyságot, és természetesen a Bécs központú Magyar Királyságot – 1690 után pedig az addig oszmán érdekszférába tartozó Erdélyt – is magába

foglaló dunai Habsburg Monarchiát. Tóth Ferenc könyve egyébiránt 11 már korábban megjelent és részben, azóta az új eredmények miatt átdolgozott tanulmányból áll. Ezek ugyan egymással laza korrelációban álló írások, azonban egyáltalán nem tűnnek kaotikusnak, hanem egyfajta könnyedséget mutató egységes egészet alkotnak. Ebből adódóan – többek között – a legújabb levéltári adatok fényében megismerhetjük az 1664. évi Habsburg–oszmán–török háború, és azon belül Zrínyi Miklós (1620–1664) és Raimondo Montecuccoli (1609–1680) császári generális között fennálló hadászati, illetve politikai nézeteltéréseket, és annak közvetlen következményeit. Úgyszintén Tóth Ferenc révén tudhattuk meg II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) fejedelem bizalmasának, a köznemesi születésű Mikes Kelemennek (1690–1761), valamint az oszmán–török követnek és nyomdaala-

pítónak, a magyar (erdélyi) származású Ibrahim Müteferrikanak (1674–1745), a korabeli francia diplomáciával fennálló kontaktusait. Ezen túlmenően a szerzőnek köszönhetően került napvilágra a hosszú ideig méltatlanul feledésre ítélt Reviczky Károly grófnak (1737–1793) a diplomáciai és művelődéstörténeti tevékenysége, aki a felvilágosodás korának egyik legnagyobb műveltségű tudósává lépett elő, és az utókor gyakran tekinti őt a világhírű magyar orientalisztika (iranisztika és az oszmanisztika) tudományos előfutárának. Ugyancsak e kötetből megismerhettük a magyar származású francia diplomata François de Tott báró (1733–1793) emlékiratát, amelyben aprólékos részletességgel írta le a 18. századi Oszmán Birodalom vallási és etnikai viszonyait. Ez azért is érdekes, mert a báró összekötéseit felhasználva III. Musztafa (1717–1774) szultán bizalmasa lett, és tevékenyen részt vett a Birodalom hadügyi reformjának a kidolgozásában. François de Tott különösen nagy szerepet játszott az oszmán–török haderő tüzérségének fejlesztésében: ugyanis a tüzérség európai hadszíntereken megismert újításait kellett bevezetni az Oszmán Birodalomban. A kötet végén öt fontos térképet is találunk, amely nagyban segít eligazodni a Tóth Ferenc által tárgyalt időszak megértéséhez és tisztábban látásához. Összességében véve, a kiadvány rengeteg új adalékkal és ismerettel gazdagítja tudásunkat a koraujkori török–magyar–francia történeti kötelék vonatkozásában. Így jó szívvel ajánlom nemcsak korszak avatott szakemberei, hanem a koraujkor iránt érdeklődő olvasóközönség számára is.

Nagy Kornél

**Podlussány Attila – Vig Károly:
Az Alpokalja ormányosalkatú bogárfaunája (Coleoptera: Curculionoidea)**

SZOMBATHELY, SAVARIA MEGYEI HATÓKÖRŰ VÁROSI MÚZEUM – MTA VAS MEGYEI TUDOMÁNYOS TESTÜLETE, 2021. 479 P

Nagy fába vágja a fejszéjét, aki ma egy nagyobb magyarországi tájegység bogárfaunájáról szeretne átfogó faunisztikai művet közölni. Ez még egy kis fajszerű bogárcsalád esetében sem egyszerű, de a több mint 1200 fajt magában foglaló ormányosalkatúak esetében óriási feladat. A tennivalók oroszlánrészét az évtizedeken át szívesen végzett gyűjtések, az anyag válogatása, preparálása, cédulázása és nem utolsósorban azonosítása jelentette. A bogáranyag zömét tekintve ez az első szerző, Podlussány Attila, hazai ormányosbogaraink kiváló és elismert szakértőjének érdeme. Attila szinte az összes, az utóbbi évtizedekben meg-

jelent, ormányosbogarakról szóló hazai faunisztikai kiadvány szerzője vagy társszerzője. Pályafutása során ormányosbogarak százazezeit azonosította intézményeknek és magánszemélyeknek, többnyire mindenféle ellenszolgáltatás nélkül.

A gyűjtésen kívül komoly ráfordítást igényel az „egyéb adatok” összeszedése, ami részben az intézményi és magángyűjtemények átnézését, az adatok felülvizsgálatát és digitalizálását, részben a források felkutatását, azok kritikai értékelését, majd az ezekben található adatok kötetbe illesztését jelenti. És még szóltunk a nevezéktanról, különösen a tudományos nevekről, amelyek az utóbbi évtizedekben rengeteg módosításon estek át az Endrődi Sebő-féle ormányosbogaras faunafüzetek neveihez képest. De ne legyünk igazságtalanok! A kitűnő, de napjainkra sok tekintetben elavultnak számító sorozat füzetei sokáig egyetlen alapvetésként álltak a hazai gyűjtők rendelkezésére. (Tegyük hozzá, magyar nyelven ma sincs újabb, a magyarországi ormányosbogarakat a teljesség igényével bemutató határozókönyv.) A névváltozásokat legkönnyebben az 2019. évi „Checklist of the Curculionoidea of Hungary” című, a „Folia entomologica hungarica” periodikában olvasható Podlussány Attila, Szénási Valentin és Merkl Ottó szerzőhármas 142 oldalas cikke alapján követhetjük nyomon.

Jelen kötet az ormányosalkatúak (Curculionoidea) család sorozatából öt bogárcsalád (áleszelvények – Nemonychidae, orrosbogarak – Anthribidae, eszelvények – Attelabidae, pálcaormányosok – Brentidae és ormányosbogarak – Curculionidae) 894 fajának gyűjtési adatait tartalmazza. A felsorolt lelőhelyek túlnyúlnak a mai határainkon, mert a szerzők a teljesség igényével felvették a történelmi Sopron, illetve Vas megye Ausztriához csatolt részeiről, az ausztriai Burgenland területéről szár-

mazó bogarak adatait is. A felsorolásban így olyan fajokat is találunk, amelyeknek a mai határainkon belüli előfordulása bizonyító példányok hiányában kétséges vagy egyértelműen kizárható.

A 479 oldalas tanulmány zömét a fajok és lelőhelyeik felsorolása teszi ki. A mű használhatóságát nagyban növeli, hogy a szerzők nemcsak a ma érvényes tudományos nevet, hanem a mások által korábban használt névváltozatokat (szinonimákat) is feltüntetik – amennyiben a korábbi mű szerzője közölt lelőhelyadatot a szóban forgó fajról. Álljon itt egy kiragadott példa: a 173. oldalon szereplő szeplőlapu-tarkaormányos (*Mogulones andreae*) nevű fajt a korábbi adatközlők *Ceutorrhynchus ornatus*-ként szerepeltették, így a témában kevésbé járatos olvasó esetleg nem is gyanítja, hogy egyazon taxonról történik említés, hiszen még „a generikus név sem stimmel”. Szintén nagyon hasznos a magyar fajnév megadása, éppen az egyértelműség okán. Itt csak egyetlen, a legjobbnak ítélt magyar név szerepel, de ha az olvasó a magyar nevek teljes arzenáljára kíváncsi, akkor a „Folia entomologica hungarica” fentebb említett angol nyelvű cikkét kell fellapoznia.

Jelen mű első 35 oldala a bevezetést, a vizsgált terület bemutatását, a kutatástörténeti áttekintést, az ormányosalkatú bogarak alaktani és életmódbeli jellemzését, az értékelést, az adatok forrását és megjelenítését tartalmazza. Az alapos, minden részletre kiterjedő írás, amekkoráé önálló kötet is lehetne, a második szerzőt, Vig Károlyt dicséri. Ebből megtudhatjuk, hogy az Alpokalja földrajzi értelmezése a különböző szerzőknél nem egységes, de tágabb értelemben a Keleti-Alpok keleti előterében húzódó középhegységi vonulatokat, peremi és köztes helyzetű medencéket és völgyeket foglalja magába. A lelőhelyek szempontjából fontos részei többek között a Fertő tó kör-

nyéke, az Őrség, a Vendvidék, a Kőszegi- és a Soproni-hegység, a Rába vidéke, a Vasi-hegyhát, valamint kisebb részben a Zalai-dombság.

Izgalmas olvasmányt kínál a tudománytörténeti áttekintés, amely a „Fajok és lelőhelyeik ismertetése” címmel az adatközlő részt megelőző legterjedelmesebb alfejezet. Dióhéjban az egész magyarországi bogarászat leperreg előttünk, bár a két kulcsszó: az Alpokalja és az ormányosbogarak nyilvánvaló szűkítést jelent. A viszonylag korai munkák közül a legjelentősebbnek Kaszab Zoltán (1937), majd utána néhány évvel Csiki Ernő (1941) a Kőszegi-hegység bogárfaunáját ismertető cikkei tekinthetők. Méréföldkő volt „Az Alpokalja Természeti Képe” című kutatási program, amelyet Horváth Ernő, a Savaria Múzeum Természettudományi Osztályának vezetője indított meg 1976-ban. Ennek kezdeti éveiben a kutatók elsősorban a Kőszegi-hegységre fókuszáltak, míg a Soproni-hegységre kevesebb figyelmet fordítottak. Több, a jelen kötet szempontjából is fontos cikk született a Savaria Múzeum által szervezett „Az Őrség Természeti Képe” projekt, illetve a Magyar Természettudományi Múzeum által fémjelzett Fertő–Hanság Nemzeti Park kutatás során az 1990-es, majd a 2000 utáni években. Az utolsó, a kötetben figyelembe vett faunisztikai adatok a 2021. június 11–13. között megtartott XXI. Magyar Biodiverzitás Napoknak köszönhetőek.

Az ormányosbogarak alakotani és életmódbeli jellemzése bármely állattani kézikönyvnek becsületére válna tömörsége és közérthetősége révén. Egyúttal jó támpontot nyújt a régi és új rendszer összehangolásában, a régi és új csoportok és nevek közötti eligazodásban. A kötet nagyságrendjét jól jellemzi, hogy nem kevesebb mint 150 gyűjtő – köztük egy intézmény – adatai szerepelnek benne, és a bizonyító példá-

nyokat őrző intézmények, illetve magángyűjtők száma 23.

A kiadvány elsősorban a szakemberek érdeklődésére tarthat számot, de haszonnal forgathatják az amatőr rovarászok és vizsgájukra készülő biológus vagy zoológus hallgatók. Sajnálatos, hogy a rendelkezésre álló források szűkössége miatt mindössze 200 példányban jelenhetett meg.

Szél Győző

Cebula Anna: Szántó Piroska.

SZOMBATHELY: SZÜLŐFÖLD KÖNYVKIADÓ,
2022. 96 P. (ARCKÉPCSARNOK. HÍRES
SZOMBATHELYI NŐK; 21.)

A magyar avantgárd művészettel foglalkozó kutatóknak és laikus érdeklődőknek is tartalmas kiadvány jelent meg 2022. év elején. A Szülőföld Könyvkiadó gondozásában, Cebula Anna tollából született Szántó Piroska (1913–1998) Kossuth- és Munkácsy-díjas festő és grafikus életét és művészetét bemutató tanulmánykötet, egy olyan ember életművét összegzi, aki az ország majdnem mértani közepén, Kiskunfélegyházán látta meg a napvilágot.

Az olvasó előtt feltárul az a tragédiákkal és drámai fordulatokkal teli életút, amelyet a kiadvány eddig soha nem publikált fotókkal, a művésznő irodalmi műveiből, leveleiből, interjúiból, és a róla megjelent cikkekből, monográfiákból vett idézetekkel illusztrál. Az alföldi kisváros poros, álmos világában nevelkedő gyereklányból édesanyja korai tragikus halála, és zsidó származásával determinált sorsa radikális nagyvárosi művésszé, sőt nőművésszé tette. A 2. világháború alatt az életben maradás, a háború után az alkotóként való elismertetés, az önálló stílus és mondanivaló megteremtése vezérelte. Budapesten

az 1970-es években tudta kiteljesíteni, sikerre vinni azt a szürreális tematikának nevezett stílust, amelyet még 1936 és 1940 között Vajda Lajos (1908–1941) szentendrei körében kezdett kibontani. Országosan ismertté a „Szerelmesek” sorozat festményeinek ölelkező csontvázpárai és illusztrációs munkái tették. A kötet betekintést enged magánéletébe, személyes–szerelmes kapcsolatába is. Férje, Vas István (1910–1991) költőn keresztül Szántó Piroska az irodalmi élet része is lett, maga is több önéletrajzi novelláskötet írójává vált. Szarkasztikus humorú történetei több kiadást is megértek.

Miközben olykor elérzékenyülve, máskor megdöbbenve olvassuk Cebula Anna sorait, kirajzolódik a markáns, szenvedélyes emberi karakter. A többször citált kérdésre is, miszerint „Mi köze van magának Szombathelyhez?”, megkapjuk a választ: Salamon Nándor (1935–2014) a Szombathelyi Képtár egykori igazgatója volt az első, aki az 1980-as évek új művészei, művészettörténészei által perifériára szorított időszűk Szántó Piroska iránt érdeklődést és tiszteletet nyilvánított, és ezzel megnyerte a „szívét”. Mi félegyháziak későn ismertük fel mulasztásainkat. A szülőváros nem csak akkor okozott fájdalmat, mikor édesanyja halálát, az anyagi jólét hiányát, a nagynéni zsarnokoskodását, beleégette a gyermekkor emlékeibe – ezeket kárpótolta az alföldi flóra és fauna minden szépsége és a csavargások szabadsága. A háború végén rokonait keresve csak a kifosztott lakást találta „itthon”. Míg nagymamáját és nagynénjét a haláltáborok egyikébe, öccsét munkaszolgálatra vitték, addig a helyiek széthordták mindegyiket. Ezt követően több mint 20 évig nem jött Kiskunfélegyházára. Akkor is egy rosszul szervezett kiállítása apropóján járt itt, de a vasárnap délben nyíló rendezvényen közönséget nem talált. Újabb 20 év telt el, mikor Rosta Ferenc – annak a gimnázium-

nak a rajztanára, ahol egykor érettségizett – meglátogatta és szépen lassan oldani kezdte a jeget a művésznő és a szülőváros között fagyossá vált kapcsolaton. Az 1998. év tavaszán Kiskunfélegyháza képviselőtestülete a város díszpolgárává választotta. Piroska néni hazalátogatott, a helyi televízió riportfilmet forgatott, az egykori Szent László Gimnázium (ma: Móra Ferenc Gimnázium) diákjai ölükből vitték fel az emeletre, mert lépcsőt járni már nem tudott, de az önfeledt kacagása újra betöltötte az iskola folyosóját. Ekkor nem lehettem ott, utólag Rosta Ferenc lelkesen mesélte nekem, hogy Piri néni „megbocsájtott” szülővárosának. Készültem az augusztus 20-ai találkozásra, a kiállítás-megnyitóra, a díszpolgári cím átadására. Augusztus 2-án délután az asztalom fölé görnyedve rajzoltam Szántó Piroska díszpolgári oklevelét. Mellettem a televízióban a híreket sugározták ... megállt a levegőben a kezem, mert a műsorvezető bement: Meghalt Szántó Piroska Kossuth- és Munkácsy-díjas festő, grafikus, illusztrátor, Vas István költő özvegye.

A Kiskun Múzeum Szántó Piroska műveiből állandó tárlatot hozott létre, de alkotásainak jelentős része saját akaratából Szombathelyre került, így 2013-ban születésének 100. évfordulóján centenáriumi életmű kiállítását Kiskunfélegyháza csak a Szombathelyi Képtár anyagának kölcsönzésével rendezhette meg. Emlékezetének őrzéséért mindkét város külön-külön is munkálkodik, de együttműködésünk záloga maga a művész. Ennek jegyében, és a kivételes, példaértékű női sorsok iránti figyelem fontossága miatt is ajánlom önöknek nagy szeretettel ezt a kiadványt.

Szabó Ildikó